
AZ ÉDEN ROMJAI

– Orosz kiállítás Velencében –

Az alábbiakban bemutatjuk a 7. Velencei nemzetközi Építészeti Kiállítás orosz pavilonját annak négy füzetből álló katalógusa alapján. A kiállítás kurátora Grigorij Revzin művészettörténész; két munkatársa Elena Gonzalez építész és Szemjon Mihajlowszkij művészettörténész. A kiállítás Ilja Utkin építész installációját és fotóit, valamint Mihail Filippov építész és munkatársai installációját és terveit mutatta be.

Megintcsak kezdünk jóslatokat mondani – nyilatkozott a Biennálé ideológusa, Massimiliano Fuksas. – Ez az utópiákhoz való egyfajta csatlakozás, ugyanakkor azonban jele is egy vágyakozásnak, hogy ismét egy folyamat részesei legyünk, s eképpen szilárdságot, testet adhassunk eszméinknek és terveinknek. A kérdés, amelyet meg kell válaszolnunk: vajon akarunk-e részeivé válni egy folyamatnak, vagy inkább élünk a folyamatos amnézia állapotában?

Oroszul mindezek elbűvölően csengenek. Olyanok, mintha egy szovjet építészeti folyóirat vezércikkéből származnának – a dátum nem érdekes. Ugyanazon a hőfokon, ugyanolyan szenvedéllyel vetették őket papírra a húszas és a harmincas, de a hatvanas vagy a nyolcvanas években is. A szovjet építészet egész története arról a vágyról szól, hogy az ember része legyen egy folyamatnak, s eképpen adhasson formát eszméinknek és terveknek.

Ezek a szavak minden más nyelven a jövőről; oroszul a múlttól szólnak. Gondolhatunk egy új 1968-ra, de nem felelhetjük el 1917-et, amikor addig soha nem látott mértékű teljességben valósult meg a forradalom gondolata. Orosz építészek egész nemzedékeit varázsolta el a jövő megépítésének eszméje, s fenyegette az el nem varázsoltnakat azzal, hogy menten kivetí őket kor, a jelen sáncai közül. Önök egy új Utópiára vágnak; mi az Utópiában élünk hetven éven át.

Oroszország derekasan megtapasztalta az Utópiát. A szovjet építészet minden irányzata megtagadta a korábbi értékeket, és mindegyik kidolgozott egy-egy világmegváltó

esztétikai formulát. A konstruktivizmus a hazugságok világának nevezte a múltat; a hatvanas évek modernizmusa ugyanezt a sztálini neoklasszicizmusról jelentette ki. A sztálini neoklasszicizmus azzal vádolta konstruktivizmust, hogy barakkokba akarja telepíteni az embereket; a posztmodern a modernista örökségre mondták azt: barakk.

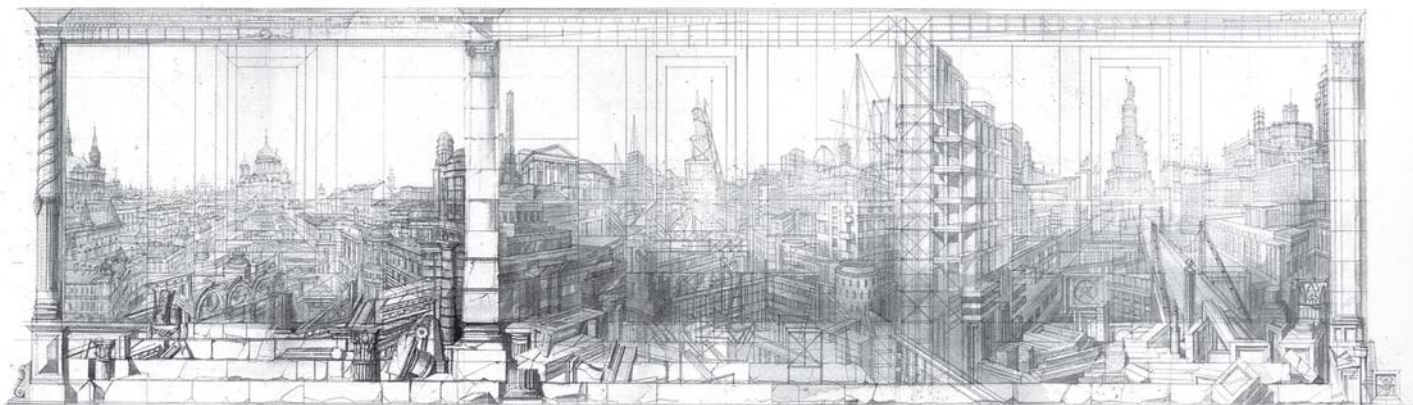
Nagyjából világszerte így történt, de Oroszországban minden irányzat az Utópia erejével és lendületével rendelkezett. A társadalom újjászervezte a valóságot, s ezelőtt – a földek magántulajdonának eltörlése következtében – nem állhatott semmiféle gát. Egyetlen nyugati építész sem álmodhat arról, hogy ily korlátlanul, kényére-kedvére formálhasson át egész városokat. Az egyik Utópia lerombolta a másikat; etikai és esztétikai hullámok söpörtek végig az országon, és semmi sem akadályozta, lassította hömpölygésüket. Egymás teteme fölé rétegződtek az újabb és újabb Édenek.

Mindennek hirtelen-váratlan vége lett. Az építészeti program, amellyel Oroszország zárja a huszadik századot, a Megváltó Krisztus Sztálin által a harmincas években porig rombolt Egyházának újjáépítése lett. Jelenti ez egyben az etika elsőprő győzelmét is az esztétika felett. Az Egyháznak a mai építészet esztétikájához az égvilágon semmi köze sincs; az övé a tizenkilencedik század derekáról származik. Ezzel a kemény esztétikai problémával szembeállva a társadalom úgy gondolta, hogy szívesebben nélkülözi az építészeket, s esztétikai, etikai és utópisztikus programjaikat.

Jelen feladatunk, hogy az Utópia-építés hetven éven át tartó folyamatos kudarca után felrajzoljuk az építészeti etika kontúrjait. A társadalmat bíráló építész Oroszországban a valósággá vált Utópiák kritikusa. Az orosz látomás-építészet pedig az Utópiát az Utópia bírálatává teszi.

Most e látomás-építészet két alakját mutatjuk be: Ilja Utkint és Mihail Filippovot.

Utkin építészeti fotósorozatát állított ki; a címe: *Melan-kólia*. A képeken az Utópia után maradt romok, a konstrukció rothadó teteme látható. Építészeti kép, mint a klasszikus művészet esztétikai szimbólumainak *memento mori*-ja. Ám

e rothadó hús megejtően szépséges. Utkin egy ismert, régi rézmetszethez, Dürer *Melankóliá*-jához teszi hasonlónak ezeket a képeket – utalás maga a sorozat címe is. Az Utópia abból a hitből születik, hogy a jelen rettenetes, és okvetlenül csinálni kell helyette valamit. El kell ismernünk: orosz szemszögből a huszadik század messzemenően megalapozza ezt a szemléletet. Ez esetben azonban Utkin kritikájának abból a próbálkozásból kell állnia, hogy valami pozitívumot találjon a valóság szörnyűségei között. Képei e folyamat metaforái; kutatják a romok szépségeit.

Mihail Filippov kiállítása az építészeti nyelv teljességének látomása, amely ugyanebben a reflexióban fogant. Az építészeti klasszikusoknak a tervezés technikájától – az akvarelltől – egészen a tárgyi megvalósításig maradéktalanul megvalósított nyelvezete. Az Utópia lerombolja a valóságot, a valóság megsemmisíti az Utópiát – Filippov mégis e kettő szintézisével próbálkozik. Várostervei a klasszikus Utópia-tervezés hagyományainak (Piranesi, Soane, Ledoux) folytatásai, ám a műfajba beemeli a káosz elemeit, s ettől az egész romba dől. Ez a klasszikusok megelevenítése, s egyben a lerombolásuk is. A romok sajátos minősége, hogy egy magasabbrendű szépségről tanúskodnak.

Az Utópia-építésről való tapasztalataink a lehetőségesség felőli kételyek etikájára tanítanak. E Földön nem lehet felépíteni a Paradicsomot. Ez azonban nem azt jelenti, hogy az Éden nem létezik. Az építész etikája nem az Éden felépítését parancsolja, hanem azt, hogy a teremtő tett esztétikai teljességével tanúskodjon annak létezéséről. Ilyen tanúságtétel *Az Éden romjai*.

Mihail Filippov
A RENDSZEREK ETIKÁJA

Régóta nyilvánvaló számomra, hogy a rendszerek kánonja, rendszere az egyetlen út az esztétikai ideálok megvalósítása felé. A klasszicizmus gyanakvó, féltékeny iskola: megköveteli, hogy a tanítványok utasítsanak el minden más világszemléletet. Az öt rendszer alkotja az egyetlen formát, amelyen belül az építészet létezni tud, ahogyan az emberi lény is csak saját testének szigorúan meghatározott terében él. A klasszicizmus Csipkerózsika, aki valamikor a jövőben felébred majd, feltéve, hogy a Világvége előbb el nem érkezik. Ébredésének jelei ma még nemigen tapasztalhatók; bizonyos sajátos, jövőbemutató tervekben lehet majd felfedezni őket, társadalmunk építészeti fogyasztóiban, és végül

abban, amerre az építészet fejlődött a huszadik század során. Jól ismerem azokat a kifinomult ideológiai rendszereket, amelyeket a kortárs esztétika alátámasztására hoztak létre; éppoly jól, mint a modernizmus hősi történetét. Részletes, aprólékos érvelést kíván a cél, hogy úrrá lehessünk a varázsigék e rendszere fölött. Fogjunk bele.

Az építész céhek

A már nem létező, „hagyományos” céhek és a „kortárs” céhek nyilvánvalóan nem azonos szakmai társulások. Csak annyiban hasonlítanak egymáshoz, hogy mindkettő építészeti produktumokkal kívánja a Föld felszínét betölteni. A mai céh – kollégáim bocsássák meg nekem ezt a kis tréfát – erősen emlékeztet egy csomagolóüzemre, ahol csak vakok dolgoznak. A munkások ügyesen, és jóval gyorsabban, mint látó fivéreik, állítják össze a különböző célokra szolgáló csomagolóanyagokat. A dobozokba különleges rácsokat pakolnak, kicsiny gúlákat és karcsú háromszögeket. Vannak még gömbjeik, köreik és tekerceik is. Mindezekből egyforma vagy különböző rakásokat lehet összeállítani, attól függően, hogy aznapra mi az előírás; posztmodernizmus vagy nem posztmodernizmus; konstruktívizmus vagy dekonstruktívizmus; high-tech, vagy egyszerűen csak tech. A vakoknak – mondanom se kell – nem sok érzékük van a vizuális szépséghez. Az önkifejezés szabadsága szent törvény. Voltaképpen mindannyiuknak individualistáknak kell lenniük. Ám univerzális egyediségük és eredetiségük ellenére boldogan élnek együtt, és állítanak elő teljesen azonos termékeket, s belőlük szükség szerint – és kreatívan – még nagyobb egységeket.

A céh fő hagyománya létezésének minden korszakában és fázisában a hősiesség volt. A céhek dobozait eleinte hihetetlen magasra építették, később ugyanilyen merészen vették vissza magasságukat. A „kis értékű építményeket” először a leghatározottabb magabiztossággal lerombolták, később ugyanilyen lelkesen vették védelmükbe őket. A dobozokra bátran oromfalakat és tornyocskákat illesztettek; mára mindezek már ódivatúnak számítanak. Ám vajon volt-e alternatívája a hősiességnek, amikor a „jó ízlést” az egész évszázad során védelmezni kellett a félvak, de éber közvélemény ellenében? A vulgarizmus elleni örök harc bajnokai gyakorlatilag egyetlen foltot sem hagytak bolygónkon, ahol a kispolgár gyönyörködve legeltethette volna a szemét. E lázadók évtizedeken át elszántan ültek a taná-

Mihail Filippov: A század hat Utópiája

